

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 14 (Şubat/February 2024), s. 555-573.

Geliş Tarihi-Received: 23.01.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 17.02.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1424323

Son Dönem Çağatay Şairi Nurmuhammed Andelîb'in Sa'd-ı Vakkâs Destanı ve Dil Özellikleri

Sa'd-ı Vakkâs Epic and Linguistic Features of the Late Chagatai Poet Nurmuhammed Andelib

Sadi GEDİK*

Öz

Nurmuhammed Andelib son dönem Çağatay şairidir. Doğum tarihi 1665-1670 veya 1710-1711 yılları olarak tahmin edilmektedir. Memleketi Ürgenç'tir. Ürgenç bugün Özbekistan-Türkmenistan sınırında Türkmenistan'a bağlı bir şehirdir. Çağatay-Türkmen edebiyatının önemli temsilcilerinden olan Andelib, klasik Türk edebiyatı formlarının yanı sıra destan tarzında da pek çok eser vermiştir. Onun destanlarından biri de Sa'd-ı Vakkâs Destanı'dır. 11'li hece vezniyle dördlükler hâlinde yazmış olduğu manzum destan 52 dördlükten oluşmaktadır. Destan Hz. Peygamber'in sahabelerinden Sa'd-ı Vakkâs'ın (r.a.) cömertliği üzerine bina edilmiştir. Fransa Bibliotek National'de kayıtlı olan bir yazmanın içerisinden tespit edilen eser, Çağatay Türkçesi dil özellikleri gösterir. Ancak Andelib'in yaşadığı coğrafya Türkmen boylarının etkili olduğu bir coğrafyadır. Dönemin ortak yazı dili Çağatay Türkçesidir. Andelib eserini Çağatay Türkçesiyle yazmış olmakla beraber Türkmen-Oğuz özellikleri de belirgin bir şekilde kendini gösterir. Sade bir dille yazılan şiirde bol- fiili bazen ol- olarak kullanılır. Çağatay Türkçesinde iyelik üçüncü teklik şahıs ekinden sonra zamir n'si kullanılmaz. Ancak bu metinde bazen kullanılmıştır. Yönelme hâli eki bazen +a, +e olarak kullanılmıştır. Zarf-fiil eki -p şiirimizde bir Oğuz özelliği olarak -ıp, -ip, -up, -üp olarak kullanılmaktadır. Oğuzname de yazmış olan Andelib'in Sa'd-ı Vakkâs Destanı 18. yüzyılda Türkistan'da destan geleneğinin önemli numunelerinden biridir.

Anahtar kelimeler: Andelib, Sa'd-ı Vakkâs Destanı, Çağatayca, Türkmençe.

Abstract

Nurmuhammed Andelib is a late Chagatai poet. His date of birth is estimated as 1710-1711 or 1665-1670. His hometown is Ürgenç. Today, Urgench is a city in Turkmenistan, on the Uzbekistan-Turkmenistan border. Andelib, one of the important representatives of Chagatai-Turkmen literature, produced many works in the epic style and classical Turkish literature forms. One of his epics is the Sa'd-ı Vakkâs Epic. The poem, which he wrote in stanzas in 11-syllable meter, consists of 52 quatrains. The epic is built on the generosity of Sa'd-ı Vakkas, one of the companions of the Prophet. The work, identified in a manuscript registered in the French Bibliotek National, shows Chagatai Turkish language features. However, the geography where Andelib lives is a geography where Turkmen tribes are influential. The common written language of the period was Chagatai Turkish. Although Andelib wrote his

* Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: sgedik@ksu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8952-4788.

work in Chagatai Turkish, Turkmen-Oghuz characteristics also show themselves clearly. In poetry written in simple language, the verb *bol-* is sometimes used as *ol-*. In places where the pronoun *n* is not normally used in Chagatai Turkish, it is sometimes used in this poem. The dative suffix is sometimes used as *+a*, *+e*. The gerund suffix *-p* is used in our poetry as *-ip*, *-ip*, *-up*, *-üp* as an Oghuz characteristic. The Sa'd-ı Vakkâs Epic of Andelib, who also wrote an Oğuzname, is one of the important examples of the epic tradition in Turkestan in the 18th century.

Keywords: Andelib, Sa'd-ı Vakkâs Epic, Chagatai, Turkmen.

Giriş

Nurmuhammed Andelîb'in Hayatı ve Eserleri

18. yüzyıl Çağatay-Türkmen şairi Nurmuhammed Andelîb, Özbekistan-Türkmenistan sınırına çok yakın bir bölgede bulunan Ürgenç şehrinde doğmuştur. Onun doğum tarihi konusunda uzmanlar iki ayrı görüş belirtmektedirler. Bir görüşe göre 1665-1670 yıllarında, bir başka görüşe göre de 1710-1711 yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir. 1770 yılında vefat etmiştir. Şair, mahlas olarak Andelîb, Bi-çâre Andelîb, Andelîb-i Garîb gibi isimler kullanmıştır. Nurmuhammed Andelîb; Çağatay, Türkmen, Özbek velhasıl Türk edebiyatının ortak şairidir. Çağatay edebiyatının zayıflayıp Türkmen ve Özbek Türkçelerinin şekillenmeye başladığı bir dönemde yaşamış olmasından dolayı Türkistan'da ortak Türk yazı dili olarak kullanılan Çağatay Türkçesini kullanmış olmakla beraber eserlerinde Türkmen-Oğuz Türkçesinin özelliklerini de yansıtmıştır. Onun eserlerinin yazmaları Türkistan'da, Rusya kütüphanelerinde ve Avrupa kütüphanelerinde ortaya çıkmaktadır. Özellikle Buhara, Ürgenç, Hive, Merv, Nurata, Karakol, Petersburg, Moskova, Duşanbe ve Aşkabat gibi şehirlerde el yazmalarının bulunduğu kütüphanelerde Andelîb'in eserlerinin yazmaları ile karşılaşılabilir (Gezer, 2023; Dursun, 2016; Selçuk, 2011; Sağlam, 2014).

Andelîb, kendinden önce yaşamış Çağatay şairleri ile Farsça yazan şairlerin eserlerinden beslenmiştir. Onların şiirlerine nazireler yazmıştır. Andelîb'i hem Yesevî tarzı şiir geleneğinin hem de klasik Türk şiir geleneğinin temsilcisi saymak yanlış olmaz. Zira Andelîb, klasik edebiyatın nazım şekillerinden gazel, mesnevi, muhammes gibi türlerde hem de dördlükler hâlinde destan türünde eserler vermiştir.

Eserleri şunlardır: 1. *Yusuf u Züleyha*, 2. *Kıssa-yı Sa'd-ı Vakkas*, 3. *Kıssa-yı Fir'avon*, 4. *Kıssa-yı Beçe-yi Yahudi*, 5. *Zeynü'l-Arab*, 6. *Baba Ruşen*, 7. *Mirza Hemdem*, 8. *Şâhnâme-yi Dîvâne Andelîb*, 9. *Beyazlar/Dağınık Şiirler Toplamı*, 10. *Farsça Eserler* (Gezer, 2023).

Sa'd-ı Vaqqâs Destanı

Bu çalışmanın asıl konusu Andelîb'in *Sa'd-ı Vakkâs Destanı*'dır. Eser dördlükler hâlinde destan formunda yazılmıştır. 11'li hece vezniyle yazılan *Sa'd-ı Vakkâs Destanı* bu çalışmada esas alınan yazmaya göre 52 dördlükten oluşmaktadır. 16a varlığında dört satırlık mensur bir bölüm de bulunmaktadır. Her dördlüğün son mısraında *-â* kafiyesi ve *eyledi* redifi bulunmaktadır. Kafiye düzeni *abcb dddb eeeb* şeklinde devam etmektedir. Eser bir yazmanın içerisinde belli varaklar arasındadır. Yazma Fransa Bibliotek National'de TURC 1194 numarası ile kayıtlıdır. Yazma toplam 79 varaktır. Sa'd-ı Vakkâs Destanı yazmanın 13a varlığının sekizinci satırı ile başlamaktadır. 16b varlığının on üçüncü satırı ile bitmektedir. Yani *Sa'd-ı Vakkâs Destanı* yazmanın 13a-16b varakları arasındadır. Destan toplam yedi sayfa civarındadır. Yazmanın baş tarafında 7 sayfa boşdur. 8b-12b arasında Farsça bir eser bulunmaktadır. *Sa'd-ı Vakkâs Destanı*'ndan sonra ise başka şiirler ve hikâyeler mevcuttur. Bunlar Andelîb'e ait değildir.

Destanın Muhtevası

Destan Sa'd-ı Vakkâs'ın¹ (r.a.) cömertliği üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla eserde ana tema cömertliktir. Misafire karşı cömert olmanın önemi üzerine bina edilmiş bir destandır. Annagurban Aşırov (2011), Kardeş Kalemler dergisinin Andelîb özel sayısında Sa'd-ı Vakkâs Destanı'nın muhtevası ile ilgili şöyle bir değerlendirme yapar.

“Andelîb'in Sa'd-ı Vakkâs manzumesi sadece bir şairin kendi manzumelerinin içinde değil, aynı zamanda bütün XVIII. – XIX. yüzyıllarda ortaya çıkan Türkmen manzumelerinin arasında da özel bir karaktere sahiptir. Manzume İslam'ın kerametli şahsı Sa'd-ı Vakkâs'ı vasıflandırır da onda asıl mesele cömertliği ortaya koymaktır. Eserdeki önemli dinî şahsiyetlerden biri de Hz. Ali'dir.

... Anladığımız kadarıyla Andelîb bu manzumesi vesilesiyle cömertlik, kapıya gelen insanların isteğini yerine getirmek gibi insaniyete dayanan fikirler aşıyor. Bu düşüncenin tamamen ortaya çıkması ise Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Fatıma'nın (r.a.) katılımı ile gerçekleşmektedir. Genellikle cömertlik meselesi Türkmen edebiyatında çok işlenen meselelerden biridir. İnsaniyetin, büyük insanperverliğin bu güzel yönleriyle alakalı çeşitli dinî içerikli rivayetler de üretilmiştir. Böyle rivayetlerden biri de Âzâdî'nin Vaaz-ı Azat manzumesinde dile getirilmektedir. Âzâdî'nin ele aldığı rivayeti içerik açısından Andelîb'in Sa'd-ı Vakkâs manzumesine benzemektedir (Aşırov, 2011, s. 30-31).

Destanın Günümüz Türkiye Türkçesiyle Özeti

Destanın ilk üç kıtası giriş mahiyetinde olup burada Hz. Peygamber'e övgüler yapılmaktadır.

Dinleyin size bir hikâye anlatayım. Bu hikâyede Hz. Allah kudretini bir bir ortaya koymaktadır. Yüz yirmi dört bin peygamber gönderdi. Hz. Muhammed'i tatlı yüzlü yarattı.

Allah; güneşi, ayı, yedi kat semayı, arşı, kürsüyü, levh-i kalemi, sekiz cenneti, cehennemi, iki dünyayı Hz. Muhammed'in hatırına yarattı. Hz. Muhammed'den rivayet olarak Andelîb'in diline bu hikâye geldi. Hikâyeyi işitenler bu güzel hikâyeden mutlu olsunlar! Kaygılı gönüller huzur bulsun.

Bir gün Hz. Muhammed (s.a.v.) sahabeleri ile sohbet etmektedir. Bu sırada yaşlı bir adam Hz. Muhammed'e ilginç bir soru sorar. Kur'an'da on dört yerde cömert bir kulun cennetlik olduğu ifade ediliyor. Ben bunu gördüm. Bu nasıl bir kul? Ne yapmış olabilir ki cennetliktir, şeklinde soru sorar. Hz. Muhammed cevap verir:

-O kişi Sa'd-ı Vakkâs'tır. Hiç şüphesiz onu yaratan Rabb'imdir.

Sonra başka bir yaşlı adam, yerinden kalktı, ellerini kavuşturarak dedi:

-Ya Resulullah! Kur'an'da ben de açık bir şekilde gördüm, o nasıl cömert biridir ki cennete layık görülmüşür?

Bunun üzerine Resulullah dedi:

¹ Sa'd Bin Ebû Vakkâs, M. 592 yılında doğdu. Nesebi Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşir. Yani Hz. Peygamber'in akrabasıdır. Sa'd-ı Vakkâs'ın dedesi Hz. Peygamber'in annesinin amcası olduğu için Hz. Peygamber ona “dayı” diye hitap etmiştir. On yedi veya on dokuz yaşında İslamiyet'i kabul etmiştir. Annesi onun İslamiyet'i kabul etmesine karşı çıkmıştır. Sa'd-ı Vakkâs buna rağmen İslamiyet'ten dönmedi ve böyle bir durumda anne ve babaya itaat edilmeyeceğine dair ayet indi. Hz. Peygamber'le bütün gazvelere katıldı. İslam uğrunda ilk kan akıtan kişidir. Çok iyi ok atardı. Güçlü bir vücut yapısına sahipti. On iki evlilik yapmış ve kırk çocuğu olmuştur. Haksızlıklara sert bir şekilde karşı koymuştur. Usta bir biniciydi. Cennete müjdelenen on sahabelerden biridir. 271 hadis rivayet etmiştir. M. 675 yılında Akik'te vefat etmiş ve cenazesi Cennetü'l-Bakî'ye defnedildi. Muhacirlerin en son vefat edenidir (Hatipoğlu, 2008, s. 372-374).

- O Sa'd-ı Vakkâs (r.a.) cennetteki gerçek cömert biridir. O rahmet deryasının sanki dalgıcısıdır. O Hak için canını feda eyledi.

Ali (r.a.) bu sözleri Hz. Peygamber'den işitti ve vücudunda bir gayret bir sıkıntı meydana geldi, mescitten çıktı ve evine varıp (Sa'd-ı Vakkâs'a) övgüler yaptı. Fatıma (r.a.) Ali'deki bu durumu görünce sordu:

-Ya Ali (r.a.), nedir bu musibet? Babamla her zaman sohbet ettiğinizde onun her sözü bir deva olurdu. Bugün çok kaygılı, üzüntülü sanki başında kıyamet kopmuş gibi niçin ağlıyorsun?

Ali (r.a.) dedi: - Ey eşim Fatıma Zehra! Bazı ihtiyarlar Peygamber'e sordular. Hangi kişilere cennet bağışlandı? Bundan dolayı gönlüme bir sıkıntı düştü. Resul onlara dedi ki Kur'an'da açık bir şekilde beyan edilmektedir ki Sa'd-ı Vakkâs'a cennet bağışlandı. İhtiyarlar birkaç kez tekrar sordular, ondan dolayı gönlüme sıkıntı girdi. Hz. Peygamber bana bakmadı. Bundan dolayı sanki başımda kıyamet koptu ve gözyaşı döktüm. Rabb'im bana "kul" desin diye yetmiş iki defa başımı satardım. Gariplere ekmeğimi ve yemeğimi verdim. Kendi hakkımdan vaz geçtim. Şehzadelerim Hasan ile Hüseyin'i cömertlik yaparak Yahudilere rehin verdim. Bütün bunları cömert desinler diye yaptım. Benim cümle işim rıya oldu.

Fatıma (r.a.) dedi:

-Kamber (r.a.)² gelsin, başına külah, sırtına derviş elbisesi giysin, eline rehin olarak süt alsın, bu işte bir hikmet var.

Sonra Kamber'i çağırdılar, başına külah, sırtına derviş elbisesi giydirdiler eline de süt verip onu fakir bir kalender dervişe benzettiler. Kamber'e dediler, Sa'd-ı Vakkâs'ın kapısına var, Allah için orada bekle, ne hikmetler olduğunu öğren dediler.

Altın, gümüş, cevher, ekme, yemek ne verirse alma ve "Tabipler deva bulmam için insan kanına ihtiyacım olduğunu söylediler." diye belirt dediler. Sa'd-ı Vakkâs kendi kanını verecek olursa kabul etme ve gör bakalım Allah için neyi reva görecek anlayalım dediler. Kamber'e böyle tembih edip Vakkâs'ın evine gönderdiler. Kamber, Vakkâs'ın evine ulaştı. Allah için yardım diyerek seslendi. Vakkâs (r.a.), Kamber'e bekle dedi. Sonra bir elinde kebab, bir elinde mücevher ile ona seslendi. Al bunları diyerek cömertliğini gösterdi ve dedi:

-İsteddiğin eğer altın, cevher veya yemek ise işte bunlar! Al ve Huda'ya bizim için dua et!

Kamber cevap verdi: -Benim bunlara ihtiyacım yok. Bana (hastalığının devası için) insan kanı gerek. Allah için insan kanı istiyorum, dedi.

Sa'd-ı Vakkâs dedi: -Maksadını açıkça söyle, nasıl bir kan istiyorsun? Sırrını açıkla! Sen ne istiyorsan hiç şüphesiz ben vereceğim.

Sa'd-ı Vakkâs bunları söylerken tebessüm ederek hoş bir davranış gösterdi.

Kamber dedi: -Yedi yaşında gül gibi halk içinde yüzü parlayan hafız bir delikanlının kanı bana devadır.

Sa'd-ı Vakkâs'ın yedi yaşında hafız, güler yüzlü, ismi Abdullah olan çok akıllı bir oğlu var idi. Sa'd-ı Vakkâs oğlunun yanına gidip ona "Allah için senin kanın lazım, ne diyorsun?" dedi.

² Kamber (Kanber), Hz. Ali (ra) Efendimizin azatlı kölesi olup Hz. Ali'ye olan sadakati ve muhabbetiyle meşhurdur. Hz. Ali'nin hilafeti döneminde Hz. Ali'nin hâcibi idi. Haccac Bin Yusuf zamanında şehit olmuştur (Sami, 1996, 5, s. 3697).

Abdullah dedi: -Ey benim Kabe'm, dayanağım (babam)! Rabb'im kabul ederse kanımı vereyim, benim canımı alsın. Siz emin olunuz, sizde bu Allah aşkı olduktan sonra Hak size benim gibi çocukların nicesini verir, diyerek seslendi. Onun bu sözleri Sa'd-ı Vakkâs'ı ziyadesiyle memnun etti. Sa'd-ı Vakkâs oğlunun elinden tutarak Kamber'in yanına vardı. Kamber, Abdullah'ı soydu ve bir kap tutarak onun kanını aldı. Sonra Kamber, Ali'nin yanına gitti. Ali (r.a.) meraktan çok sıkıntı çekmişti. Ali (r.a.) "Şimdi ne yapayım? Bu sırrı Hz. Peygamber'e bildireyim. Bu nasıl bir hikmettir, onu anlayayım." diye düşündü. Hz. Peygamber'e ulaşmak üzere yola koyuldu. O sırada Hz. Allah kudreti ile Cebrail'e seslendi: -Mustafa'ya (s.a.v.) söyle, Sa'd'ın evine misafir olsun, onun oğlu (ile) bir miktar yemek yesin!

Cebrail, Muhammed'e (s.a.v.) fermanı getirdi. Hakk'ın emirlerini ulaştırdı. Sırları açık bir şekilde ulaştırdı. Cebrail'in her bir sözü bir meseleyi aydınlattı.

Hak dedi: -Muhammed Peygamber (s.a.v) Sa'd'ın evine misafir olsun, Sa'd'ın oğlu ile birlikte mutlu bir şekilde yemek yesin! Senden Hak razı desin!

Hz. Peygamber (s.a.v), Hakk'ın sözünü işitti. Canıgönülden emri kabul eyledi. Sahabe ve dört dost (Çihar Yâr-ı Güzîn = Dört Halife = Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman) hep birlikte Sa'd'a misafir olup ona övgüler yaptılar. Sa'd-ı Vakkâs çabucak yemek hazırladı ve Hz. Peygamber'e ikram etti. Cebrail her şeyi (Hz. Peygamber'e) bildirdi. Hz. Peygamber'in yüzünde tatlı bir eda oluştu.

Hz. Peygamber dedi: -Ey Vakkâs, oğlun gelsin ve bizimle birlikte yemek yesin! Hasan ve Hüseyin ile birlikte oynasın!

Sa'd-ı Vakkâs ellerini kavuşturup ağlayarak "Oğlum hayatta değil." diyerek sel gibi gözyaşı döktü. Resul (as) Sa'd-ı Vakkâs'a buyurdular: -Oğlunuzun cesedini alıp getirin, ben dua edeyim. Ey sahabelerim, ey yâranlarım! Siz de âmin deyiniz, dediler. Sa'd-ı Vakkâs oğlunun cansız bedenini alıp getirdi. Muhammed Mustafa (s.a.v.), Abdullah'ın başını açtı, gözünden mübarek yaşlar döküldü. Abdullah'ın başını okşadı ve Allah'ı zikredip dua etti. Sahabeler âmin dediler ve bir süre ağlaştılar. Hz. Allah kudreti ile Abdullah'a can verdi. Abdullah aksırarak yerinden kalktı ve Muhammed Mustafa'ya tazim etti.

Peygamber (s.a.v.) dedi: -Oğlum elindeki şarap ve gül nedir? Gittiğin yer nasıl bir yerdir, bize anlat! Orası cömertlik yapanların yeridir, oradaki herkes Allah yolunda cömertlik yapmıştır.

O zaman Abdullah dedi: -Ya Resulallah! Beni gönlümün arzu ettiği cennete koydular. İki şah bana Havz-ı Kevser'den şarap verdi. Cennet güllerinden bana gül bahsettiler. Cennette yürüdüm, dolaştım. Sonra siz benim elimi tuttunuz ve bedenime mübarek elinizi sürerek şifa eylediniz.

Resul yâranlarına nasihat etti: -Mutlaka cömert insanlarla arkadaş olunuz. Onlarla yakınlık sağlayınız. Hiç şüphesiz cennet, cömert insanların yeridir. Buradaki herkes garipleri razı eylemiştir.

Andelîb destanın son dörtlüğünde şöyle söyler:

O cömert insanlar cennete girerler farkına varmazlar. Cimriler cehennemde yatarlar anlamazlar. Andelîb bu dünyadan gider farkına varmaz. Bu dünya kime vefa emiştir!

Destanın Çeviri Yazısı Hakkında

Destan, Çağatay imlâ geleneğine göre yazılmıştır. Türkçe kelimelerde ünlüleri göstermek üzere elif, vav, ye ve he büyük ölçüde kullanılmıştır. Çeviri yazı tek nüsha üzerinden hazırlanmıştır. Yani başka bir nüshayla karşılaştırma yapılmamıştır. Nüshanın orijinali makalenin ekinde verilmiştir. Bazı yerlerde atıf vavı yazılmamış olmakla beraber hem vezin gereği hem de atıf olduğunun anlaşılması için parantez içinde eklenmiştir. Kapalı e /è/'ler iki kaynağa göre konulmuştur. Bunlar Timur Kocaoğlu'nun "Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı è / i Meselesi" isimli makalesi ile Mustafa Kaçalin'in *Niyazi Nevayi'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar El-Lugati'n-Nevaiyye ve'l-İstişhadatu'l- Çağatâiyye* isimli kitap yayınına göre yapılmıştır. Transkripsiyon alfabesi olarak Türkiye Türklük bilimi geleneğinde kullanılan işaretler kullanılmıştır. Metinde damaksı n ك ile yazılmıştır. Dolayısıyla damaksı n'ler çeviri yazıda ñ ile gösterilmiştir. Arapça ve Farsça kelimeler genel olarak aslına uygun yazılmış ve çeviri yazıda da aslına uygun bir şekilde gösterilmiştir. Ancak birkaç Arapça kelimedeki kelime ortasındaki hemze gösterilmemiş onun yerine vav kullanılmış ve çeviri yazıda sü'âl > süvâl örneğinde olduğu gibi v okunmuştur. Özel isimler büyük harfle başlatılmış ve daha başka büyük harf kullanılmamıştır. Varak numaraları köşeli parantezde, satır numaraları ise birer atlayarak normal parantez içinde gösterilmiştir.

Sa'd-ı Vakkâs Destanı'nın Çeviri Yazısı

- [13a] tiñleñ bir hikâyet hazret-i Ğaffâr
kudretini bir bir nümâ eyledi
(9) yüz yigirmi dört miñ peygamber eylep
Muhammedni şîrîn-liķâ eyledi
- şems kamer arz yetti semâni
‘arş kürsî levh-i kalem ‘iyâni
(11) sekiz uçmağ düzağ ikki cihâni
Resûl tufeylîdin binâ eyledi
- ‘Andelîb tilige keldi hikâyet
an Hazretidin eylep turfe rivâyet
(13) eşitkenler ne hoş bolsun belâgat
kayguluğ köñüller şafâ eyledi
- bir küni mescidde resûl Muhammed
aşhâblarğa naşîhat kılurdi bî-ğad
[13b] bir kimêrse turup dèdi yâ Aħmed
bir ‘acâyib suvâl edâ eyledi
- (2) özi qarî didi Qur’ân içinde
on dört yerde kördüm şahîni anda
gümânsız behiştî ol şahî bende
ol nêçük şahîdür rehâ eyledi
- (4) Muhammed Muştafâ dèdi ol zamân
Sa'd-ı Vakkâs bolğay ol şahî ‘iyân
Hudâyim yaratğan bî-şek bî-gümân
Resûl mundağ dèyüp nidâ eyledi
- (6) yine bir qarî câyıdın turdı
kol qovşturup yâ Resûlallâh dèdi
mèn hem kördüm Qur’ân içinde ‘iyân

- nê şahîdür behişt revây eyledi
- (8) Resûl dedi qarî Sa‘ d-ı Vaqqâsdur
ol behişt içinde şahî-hâşdur
rahmet deryâsında güyâ gavvâsdur
Hakk için cânımı fedâ eyledi
- (10) bu sözni eşitti Resûldin ‘ Alî
ğayret tende yandı hem cânı dili
karatıp mesciddin çıktı ol velî
üylerige barıp şenâ eyledi
- (12) Fâtımâ kördiler ‘ Alîde ğayret
dédiler yâ ‘ Alî bu nê muşîbet
atam her zamân bolsañız sohbət
her bir sözün derdge devâ eyledi
- (14) bu kün nêçük kahr siyâset oldı
nê iş bilen kayğu nedâmet oldı
güyâ ki başına kıyâmet oldı
nê sebep közüñiz giryân eyledi
- [14a] ‘ Alî dèdi cüftüm Fâtımâ Zehrâ
köñlüme katıĝ iş boldı hüveydâ
(2) sordılar Resûldin qarılar anda
kaysısıĝa cennet ‘ atâ eyledi
- Resûl dèdi Şa‘ d-ı Vaqqâs nümân
Qur‘ân içre haber bérür bî-gümân
(4) tekrâr étip qarılar sordılar çendân
andın cân köñlüm ezâ eyledi
- mènin köñlüme bakmadı Hâzret
güyâ ki başıma boldı kıyâmet
(6) bilmem nê kaşiddın boldı ‘ alâmet
mundaĝ dèp köz yaşın revân eyledi
- yètmiş ikki yolu kul dèp başımnı
saturdum akuzup közde yaşımnı
(8) ğarîblerge bèrip nân (u) aşımnı
yèp içip hakkımge vedâ eyledi
- Hasan Hüseyñ ikki şehzâdelerni
girev kılıp cühüdlarge alarnı
(10) şahîlik at üçün kıldım bularnı
mèniñ cümle işim riyâ eyledi
- Fâtımâ dèr çakır Kamber‘ni kèlsün
başka külâh igniĝa cende kiysün
(12) girev bile kolĝa sütñi alsun
bir hikmet bar diyüp sezâ eyledi
- çakırıp Kamber‘ĝa bèrdiler külâh
kèydürüp cendeni kıldı müheyyâ

- (14) ƙolğa sütüni bêrip eyledi rehâ
anı bir ƙalender gedâ eyledi
- Sa' d-ı Vaƙƙâş eşikide bar dèdi
şey'en lillâh dèyüp anda tur dèdi
[14b] nè ƙikmet bolur anı bil dèdi
Hudâyim nè ƙikmetler cezâ eyledi
- (2) cevâhir bêrse tılâ kûmûşdin
hîç birin almağıl nân ile aşdın
dègil âdemni ƙanı kèrekdür başdın
tābîbler ol ƙanı devâ eyledi
- (4) özini ƙanını bêrse almağıl
özge ƙanı bêrse ƙabûl ƙılmağıl
cevâhir kûmûşğa nazâr salmağıl
körgin ƙaknıñ için revâ eyledi
- (6) dègil yetti yaşar nazenin oğlanı
atı ' Abdullâh'dur ƙâfız-ı Ƙur'an
maña derkâr êrür ol oğlanıñ ƙanı
anıñ ƙanın maña devâ eyledi
- (8) mundağ dèyip Ƙamber'ni rûze êtti
Ƙamber ol dem Vaƙƙas'ın üyge yètti
şey'en lillâh dèyüp sezâni êtti
Sa' d-ı Vaƙƙâş anda nidâ eyledi
- (10) taħammül ƙıl sâyil kitmegil her yan
bir ƙolda cevâhir bir ƙolda büryân
alıp ƙıƙtı sâyilğa nümâyân
al bularnı dèyip seħâ eyledi
- (12) maƙsad dünyâ bolsa cevâhir tılâ
yâ müştâƙ-ı ta'âm bolsañ müheyyâ
al bularnı eyle Hudâğa şenâ
Sa' d-ı Vaƙƙâş mundağ dèp nidâ eyledi
- (14) sâyil dèdi cevâhir (ü) tılâğa
ħacetim yok mundağ ğayr (u) seħâğa
maña âdemni ƙanı kèrek devâğa
şey'en lillâh dèyüp sezâ eyledi
- [15a] Sa' d-ı Vaƙƙâş dèdi ƙanım kèrekse
bî-tevaƙƙuf alğıl cânım kèrekse
(2) şadaƙa bolsa ğanımânım kèrekse
barın Ğaƙ yolıda fedâ eyledi
- sâyil dèdi seniñ ƙanıñ kèrekmes
ħacet êrmes ğanımânıñ kèrekmes
(4) ' azîz tende sèniñ cânıñ kèrekmes
maña özge ƙanı devâ eyledi
- Sa' d-ı Vaƙƙâş dèdi maƙşud beyân êt

- (6) nêçük kıan ister-sên sırrın ‘ ayān  t
n  tiler-s n aytuñ b r r-m n b -g m n
tebessüm hoş kılığ rev  eyledi
- s yil d di yetti yaşar bir oğlan
yüzi g l d k  zi h fız-ı Kur’ n
(8) ‘ aceb halk içinde bolsa n m n
anıñ kıanın maña dev  eyledi
- Vaqq ş’ nı bir oğlı bar  rdi h nd n
yetti yaşar  zi h fız-ı Kur’ n
(10) atı ‘ Abdull h ‘ aklı fir v n
periz ddın anı c d  eyledi
- Sa‘ d-ı Vaqq ş barıp c n oğlum d di
s ni kıanıñ kürek d p Şey’ en lill h d di
(12) n  aytur-s n d y p oğlıdın sordı
 řikde bir s yil nid  eyledi
- oğlan aydı Ka‘ bem puşt (u) pen hım
ķab l kılsa bu c nımnı H d yim
(14) alsun kürek bolsa b reyin kıanı
atası k p zevķ (u) řaf  eyledi
- siz em n bolsañız min da ata
bolur biz d k oğul n cesin peyd 
[15b] z yi‘ bolmas kılsañ H k bile sevd 
Mundağ d y p sözni ed  eyledi
- (2) oğlın alıp çıkıp s yilğa bardı
ķol kıavşurup anıñ aldıda turdı
idiş tuttu Kıamber oğlanı soydı
ger s n toldurup kıanı aldı
- (4) Kıamber imdi ‘ Al ’ ni aldığa bardı
‘ Al  taħayy rdin ez  eyledi
‘ Al  d di imdi n ç k kılayın
bu sırdın H zret’ ğa b reyin
- (6) n ç k hikmet  r r anı bileyin
 zin Res l sarı rev n eyledi
ķudret birle ol dem h zret-i H d 
Cibri’  lğa ol dem eyledi nid 
- (8) d gil bu s z mni bilsün Muřtaf 
 zin Sa‘ d  yine mihm n eylesün
oğlı bir barça ta‘  mnı y s n
bu s zdin soñ anda nid  eyledi
- (10) Cibri’  l Muħammed’ ge ferm n y t rdi
H k’ nıñ ferm nıdın kel m y t rdi
pinh n sırlarının niż m y t rdi
her bir sözin derdge ‘ ay n eyledi

(12) Hâk dēdi Muḥammed resûl muḫtedî
Sa' d üyine miḥmân bolsun Muştafâ
oğlı birle ta'âm yēsün bā-şafâ
sēndin Hâk özini rızâ eyledi

(14) Hâk sözin eşitti ḥazret-i resûl
cân-ı dilde emrin eyledi ḳabûl
şahâbe çihâr-yâr barçası bir yol
miḥmân bolup Sa' d'e şenâ eyledi

[16a] Sa' d-ı Vaḳḳâş ta'âm eyledi ṭayyâr
Resûl'nı aldığa ḳoydı sebûk-bâr
(2) Yana ol Cibri'îl eyledi izḥâr
Muḥammed'ge şîrîn-liḳâ eyledi

Resûl aydı Vaḳḳâş oğlanıñ kēlsün
biziñ birle barça ta'âm yēsün
(4) Ḥasan Ḥüseyn bile oynasun utsun
bu naşîhatnı Resûl edâ eyledi

Sa' d-ı Vaḳḳâş ḳol ḳoşurup zâr yığlap
tirig êrmes oğlum dēben zâr yığlap
(6) bir bir beyân ḳılıp bî-ḳarâr yığlap
köz yaşın ol demde revâ eyledi

(7) Resûl 'aleyhi's-selâm Sa' d-ı Vaḳḳâş'ḳa buyurdılar: Oğluñıznı ölügni (8) alıp kēlin!
Mēn du'â ḳılayın, ey şahâbelerim ve ey yārânlarım, siz(9)ler âmin diñizler dēdiler. Sa' d-ı Vaḳḳâş
oğlanlarınıñ ölügni (10) alıp kēldiler ve cemî' -i şahâbeler âmin dēgenleri bu turur.

Muḥammed Muştafâ açtı başını
mübârek közidin tökti yaşını
(12) ikki zülfin tutup diğer başını
baḳıp Hâḳḳ'a zıkr (ü) şenâ eyledi

yārânlar âmin dēp yığlaşıp turdı
ḳudret bile ol oğlanğa cân bērdi
[16b] 'atse urup yērdin ol oğlan turdı
Muştafâ'ğa ta' zîm be-câ eyledi

(2) bir ḳolıda şarâb kördi encümen
bir ḳolıda cennet gülidür çimen
on dört künlüg ay dēk yüzleri çimen
Muḥammed ḥaḳḳında oğlan du'â eyledi

(4) Resûl aydı oğlum nē şarâbdur nē güldür
barğan cāyıñ beyân ḳıl nē menzildür
saḥî ḳılgu ruzî ḳılğan menzildür
kimse Hâḳ yolıda seḫâ eyledi

(6) oğlan dēdi ol dem yâ Resûlallâh
cânımnı èlettiler cennet-i dil-ḫ'âh
şarâb bērdi Ḥavz-ı Kevşer'din dü-şâh
behişt gülleridin 'atâ eyledi

(8) cennet içre seyr èttim mēn yürüp

ilgimni tuttuñız kél munda déyip
koyduñız bu yérde mēni kēltürüp
mübârek ilgiñiz şifâ eyledi

- (10) Resûl kıldı yārānlarğa naşîhat
zīnhār saḥīlerge boluñız ülfet
bī-gümān saḥīniñ cayıdur cennet
kimse ğarīblerni rızā eyledi

- (12) ol saḥīler cennet kirer añlamas
baḥīller dūzaḥda yatar añlamas
‘Andelīb bu dūnyādın öter añlamas
uşbu dūnyā kimge vefā eyledi

Destanın Dikkat Çeken Dil Özellikleri

1. Son dönem Çağatay Türkçesinde farklı ağızların etkisiyle Çağatay Türkçesinin çeşitlendiğini söylemek mümkündür. Bunlardan birisi de Türkmen ağzının etkisindeki Çağatay Türkçesi olmalıdır. Türkmen ağzının etkisindeki Çağatay Türkçesinde Oğuz özelliklerinin belirgin olduğunu söylemek mümkündür. *Sa’d-ı Vakkâs Destanı* Oğuz özelliklerinin belirgin olduğu son dönem Çağatay metnidir.

2. Şiir Çağatay Türkçesiyle yazılmıştır. Ancak belirgin bir şekilde Oğuz Türkçesi özellikleri bulunmaktadır. Çağatay Türkçesinde bol- fiili Eski Türkçede olduğu gibi bol- olarak kullanılır. Bu metinde bol- fiili 18 yerde bol- olarak kullanılırken 3 yerde ol- olarak geçmektedir. Çağatay Türkçesinde genel olarak zamir n’si kullanılmaz. Ancak Çağatay Türkçesi özelliklerini barındıran bu metinde 9 yerde zamir n’li kullanımın olması dikkat çekicidir. Oğuz Türkçesinde -ıp, -ip, -up, -üp zarf-fiil eki ünlü ile biten fiillerden sonra araya -y- yardımcı ünsüzü girer. Çağatay Türkçesinde ise ünlülerle biten fiillere -p olarak doğrudan eklenir. Ancak metnimizde ikili bir kullanım vardır:

déyip 13b/5, 14a/12, 14a/14, 14b/8, 14b/10, 15b/1, 16b/8.

dép 14a/6-7, 15a/11, 16a/13.

yürüp 16b/8.

eylep 13a/9, 13a/12.

yép 14a/8.

yıĝlap 16a/5, 5, 6.

Görüldüğü gibi Oğuz özelliği *deyip* şekli 7 defa kullanılmıştır. Hâl eklerinin kullanımında da Oğuz özelliği ile karşılaşılmaktadır. *Könlüme* 14a/1, 14a/5; *başıma* 14a/5, Sa’d’e 15b/15 örneklerinde yönelme hâli eki Oğuz Türkçesinde olduğu gibi +a, +e olarak gelmiştir.

3. Metinde eyle- fiili ile yapılmış birleşik fiillerin çokluğu dikkat çekmektedir. Destandaki her dördlüğün son mısraında *eyledi* redifi kullanılmaktadır. Destanda geçen eyle- fiili ile yapılmış birleşik fiiller şunlardır: *rivāyet eyle-* (13a/12), *nümā eyle-* (13a/8), *peygamber eyle-* (13a/9), *şīr-likā eyle-* (13a/9), *bīmā eyle-* (13a/11), *şafā eyle-* (13a/13), *edā eyle-* (13b/1), *rehā eyle-* (13b/3), *nidā eyle-* (13b/5), *revāy eyle-* (13b/7), *sehā eyle-* (14b/11), *sezā eyle-* (14a/12), *fedā eyle-* (13b/9), *devā eyle-* (13b/13), *senā eyle-* (15b/15), *giryān eyle-* (13b/14), *‘atā eyle-* (14a/2), *ezā eyle-* (14a/4), *revān eyle-* (14a/6), *vedā eyle-* (14a/8), *riyā eyle-* (14a/10), *kalender gedā eyle-* (14a/14), *cezā eyle-* (14b/1), *revā eyle-* (14b/5), *şifā eyle-* (16b/9), *rızā eyle-* (16b/11), *cüdā eyle-* (15a/10), *zevḫ u şafā eyle-* (15a/14), *‘ayān eyle-* (15b/11), *qabūl eyle-* (15b/14), *zīkr ü senā eyle-* (16a/12), *ta‘zīm eyle-* (16b/1), *du‘ā eyle-* (16b/3), *vefā eyle-* (16b/13).

4. Eklerin kalınlık-incelik uyumuna aykırı kullanımı oldukça azdır. Hâlbuki Çağatay Türkçesi ile yazılmış diğer metinlerde eklerin kalınlık-incelik uyumuna aykırı kullanımlarına daha çok rastlanmaktadır. Bu destanda sadece yönelme hali ekinin sekiz yerde uyuma aykırı kullanıldığı görülür: *haqqımge* (14a/8), *cühüdlarge* (14a/9), *igniğa* (14a/11), *Kamber'ğa* (14a/13), *kümüşğa* (14b/5), *sâyilğa* (14b/11), *Hazret'ğa* (15b/5), *Cibri'ılğa* (15b/7). Bazı eklerin hep yuvarlak veya hep düz ünlülerle kullanılmasından dolayı düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozduğu görülür: Bildirme eki, *ğavvâş+dur* (13b/9), *Vaqqâş-dur* (13b/8); görülen geçmiş zaman üçüncü teklik ve çokluk şahıs, ol-dı, kör-diler; emir üçüncü teklik şahıs, *eyle-sün* (15b/8), *ye-sün* (15b/9); belirtme hali, *süt+ni* (14a/14), *söz+ni* (15b/1); iyelik üçüncü teklik şahıs, *yol+ı+da*, *oğl+ı+da*; ettirgenlik eki, *yet-ür-di*.

5. Çağatay Türkçesinde emir ikinci teklik şahıs için üç yapı görülür. Bunlar; -ø (eksiz yapı), -ğıl / -gil ve -ğın / -gin. Son dönem Çağatay Türkçesinde -ğın / -gin yapısının çok arttığı görülür. Mesela Andelîb'den hemen önce yaşamış olan Çağatay şairi Baba Rahim Meşreb (1640-1711)'in Kimya mesnevisinde kılmak ve bolmak fiillerinin kullanımında sadece iki defa -ğıl eki kullanılırken -gin eki emir ikinci teklik şahıs için 97 kez tanıklanmıştır (Gedik, 2020). Ancak Sa'd-ı Vakkâs Destanı'nda -ğın / -gin emir ikinci teklik şahıs eki bir kez kullanılmış ancak -ğıl / -gil eki 8 defa kullanılmıştır. Sadece emir ikinci teklik şahıs ekinin bile yola çıkarak Baba Rahim Meşreb ile Andelîb'in Çağatay Türkçesinin farklı ağızlarından geldiğini söylemek mümkündür.

6. Destanda ses olaylarına dayalı kelime birleşmeleri ve kalıplaşmalar görülmektedir. *Kimerse* (13b/1), *nêçük* (13b/3), *mundağ* (13b/5) kelimeleri hem Çağatay Türkçesi ile yazılı metinlerde hem de daha önceki dönemlerde görülen kelimelerdir. Nê+çe ök > *nêçük*, kim êr-se > *kimerse*, bu+nı teg > *munı teg* > *mundağ* şeklinde izah edilmektedir. Arapçadan geçen iki kelimedeki kelime ortasındaki hemzenin v'ye dönüşmesi metindeki ses değişimlerinden biridir. Bunlar; *sâ'il* > *sâyil* (14b/11), *su'âl* > *suvâl* (13b/1). Yine Arapça '*acâ'ib*' kelimesinin ortasındaki hemzenin yeye dönüşmesi metinde karşılaştığımız ses olaylarından biridir: '*acâ'ib*' > '*acâyib*' (13b/1). Ek yığılması hadisesi *kaysısığa* (14a/2) kelimesinde karşımıza çıkar. +sı iyelik ekinin üzerine bir +sı iyelik eki daha gelmiştir. Çağatayca metinlerde gördüğümüz *aldığa* (16a/1) kelimesindeki *ald* aslında *alın'dır*. Yani bir n>d değişimi ile karşı karşıyayız. Bir örnekte kelime sonunda tonlulaşma vardır: *kılığ* > *kılığ* (15a/6). Kelime sonunda +g / +ğ'ların korunmasına dair dört örnekle karşılaşmaktayız: *ğayğuluğ* (13a/13), *tirig* (16a/5), *künlüg* (16b/3) ve *katıg* (14a/1).

7. Klasik Çağatay Türkçesinde ilgi hâli ekinin +nıñ, +niñ yerine nadiren +nı, +ni olarak kullanılması ilginç özelliklerden biridir. *Meniñ köñlüme* (14a/5) (benim gönlüme), *meniñ cümle işim* (14a/10) (benim bütün işim), *oğlanıñ kanı* (14b/7) (oğlanın kanı), *seniñ kanıñ* (15a/11) (senin kanın), *seniñ canıñ* (15a/4) (senin canın), *anıñ kanı* (15a/8) (onun kanı), *şahîniñ cayı* (16b/11) (cömerdin yeri), *oğlanlarıñıñ ölügni* (16a/9) (oğlanlarının cesedi) şeklinde 8 yerde +nıñ, +niñ olarak kullanılmış; *özini* kanı (14b/4) (kendisinin kanı), *âdemni* kanı (14b/3) (insanın kanı), *seni* kanı (15a/11) (senin kanın), *Vakkâs'nı* bir oğlı (15a/9) (Vakkâs'ın bir oğlu), *'Ali'ni* aldı (15b/4) (Ali'nin önü), *Resül'ni* aldı (16a/1) (Peygamber'in önü), *oğlıñıznı* ölügni (16a/7) (oğlunuzun cesedi) şeklinde +nı / +ni olarak 7 yerde kullanılmıştır. Yani ilgi hâli ekinin bu metinde +nı / +ni olarak kullanımının klasik dönem metinlerine göre çok daha fazla olduğu görülmektedir.

8. Sa'd-ı Vakkâs Destanı'nda ayrılma hâli eki +dın, +din (hazret+din, meşred+din, Resül+din, andın, kaç+dın, aş+dın); bulunma hâli eki +da, +de (iç+i+n+de, deryâ+sı+n+da, köz+de); belirtme hâli eki +nı, +ni (baş+ım+nı, yaş+ım+nı, aş+ım+nı, şehzâdeler+ni, alar+nı, bular+nı); yönelme hâli eki +ğa, +ge, +ka, +ke, +a, +e (til+i+ge, aşhâblar+ğa, üyeler+i+ge, derd+ge, baş+ka, köñl+ü+m+e, kümüş+ğa, üy+ge) şeklindedir.

9. Destan'da karşılaştığımız sıfat-fiil eki sadece -ğan / -gen ekidir: *yarat-ğan* (13b/5), *di-gen* (16a/10), *bar-ğan* (16b/4), *kıl-ğan* (16b/5), *işit-ken* (13a/13). Zarf-fiil ekleri ise -p, -up, -üp, -iben ekleri geçmektedir: *yığla-p* (16a/5), *dé-ben* (16a/5), *toldur-up* (15b/3), *dé-y-üp* (13b/5).

10. Destan'da, görülen geçmiş zamanın birinci teklik şahsı kör-dü-m; üçüncü teklik ve çokluk şahısta yuvarlak şekli yoktur sadece -dı, -di, -tı, -ti ve -dı-lar, -tı-lar, -di-ler şekilleri geçmektedir: ol-dı (13b/14), eyle-di (13a/9), çık-tı (13b/11), bol-dı (14a/1), bak-ma-dı (14a/5). Üçüncü çokluk şahsı kör-di-ler (13b/12), dé-di-ler (16a/9), sor-dı-lar (14a/2). Gelecek zaman kipi bir yerde kullanılmaktadır: bolğay (13b/4). Emir-istek kipinin birinci teklik şahsı bér-eyin (15a/14), kıl-ayın (16a/8), bil-eyin (15b/6); ikinci teklik şahsı kıl-ø (16b/4), al-ğıl (15a/1), kör-gin (14b/5), al-ma-ğıl (14b/4), dé-gil (14b/3), sal-ma-ğıl (14b/5); üçüncü teklik şahsı her zaman yuvarlak olarak eyle-sün (15b/8), yè-sün (15b/9). Geniş zaman olumsuz her zaman -mas, mes şeklindedir: kerek-mes (15a/3), anla-mas (16b/12).

Sonuç

Türk edebiyatında anonim destanların yanında halk şairlerinin yazdığı destanlar da dil ve edebiyat açısından son derece önemli metinlerdir. Bu metinler bir taraftan Türk toplumunun edebî zevkini bir taraftan da dönemin dil anlayışını yansıtırlar. Nurmuhammed Andelib'in yazmış olduğu *Sa'd-ı Vakkâs Destanı* da böyle bir destandır. Andelib pek çok destan yazmıştır. Türkistan'da Türk destancılığının önemli temsilcilerindendir. Andelib aynı zamanda Türk edebiyatının en önemli destanlarından olan Oğuznâme de yazmıştır. Andelib, 18. Yüzyıl Türkmen şairidir, Ürgenç ve çevresinde yaşamıştır. Dili dönemin ortak yazı dili olan Çağatay Türkçesidir. Ancak Türkmen ağız özellikleri şiirde kendisini gösterir.

Destan, toplam 52 dördlük ile dört satırlık mensur metinden oluşmaktadır. *Destan*'ın başkahramanı Hz. Peygamber'in (s.a.v.) cennetle müjdelenen on sahabesinden biri olan Sa'd-ı Vakkâs'tır. *Destan*, Sa'd-ı Vakkâs (r.a.) aracılığı ile cömertliğe vurgu yapmaktadır. Destan'da Sa'd-ı Vakkâs'tan başka Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Ali (r.a.), Hz. Fatıma (r.a.), Sa'd-ı Vakkâs 'ın oğlu Abdullah ve Hz. Ali'nin azadlı kölesi Kamber ve ismi verilmemiş iki ihtiyar bulunmaktadır. Şiir, Türk halk edebiyatının en çok kullanılan nazım birimi olan dördlüklerle ve on birli hece vezni ile sade bir dille yazılmıştır.

Sa'd-ı Vakkâs Destanı, Fransa Bibliotek National'de TURC 1194 numara ile kayıtlı olan bir yazmanın içerisinde yer almaktadır. Yazmanın 13a-16b varakları arasındadır. Yazmada başkalarına ait eserler de bulunmaktadır.

Sade bir dille yazılan şiirde bol- fiili bazen ol- olarak kullanılır. Çağatay Türkçesinde iyelik üçüncü teklik şahıs ekinden sonra zamir n'si kullanılmaz. Ancak bazen bu şiirde kullanılmıştır. Yönelme hâli eki bazen +a, +e olarak kullanılmıştır. Zarf-fiil eki -p şiirimizde bazen Oğuz özelliği olarak -ıp, -ip, -up, -üp olarak kullanılmaktadır.

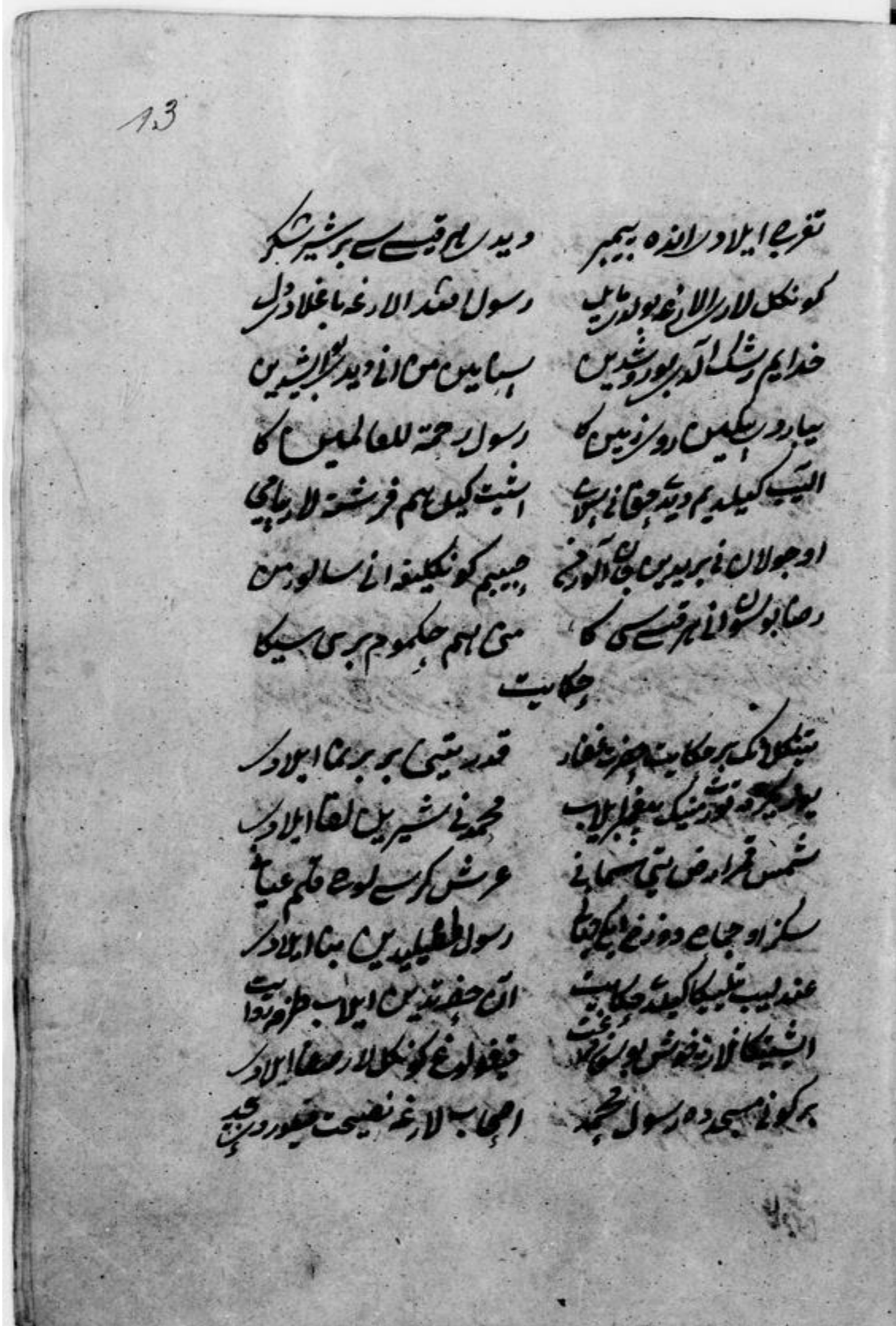
Kaynakça

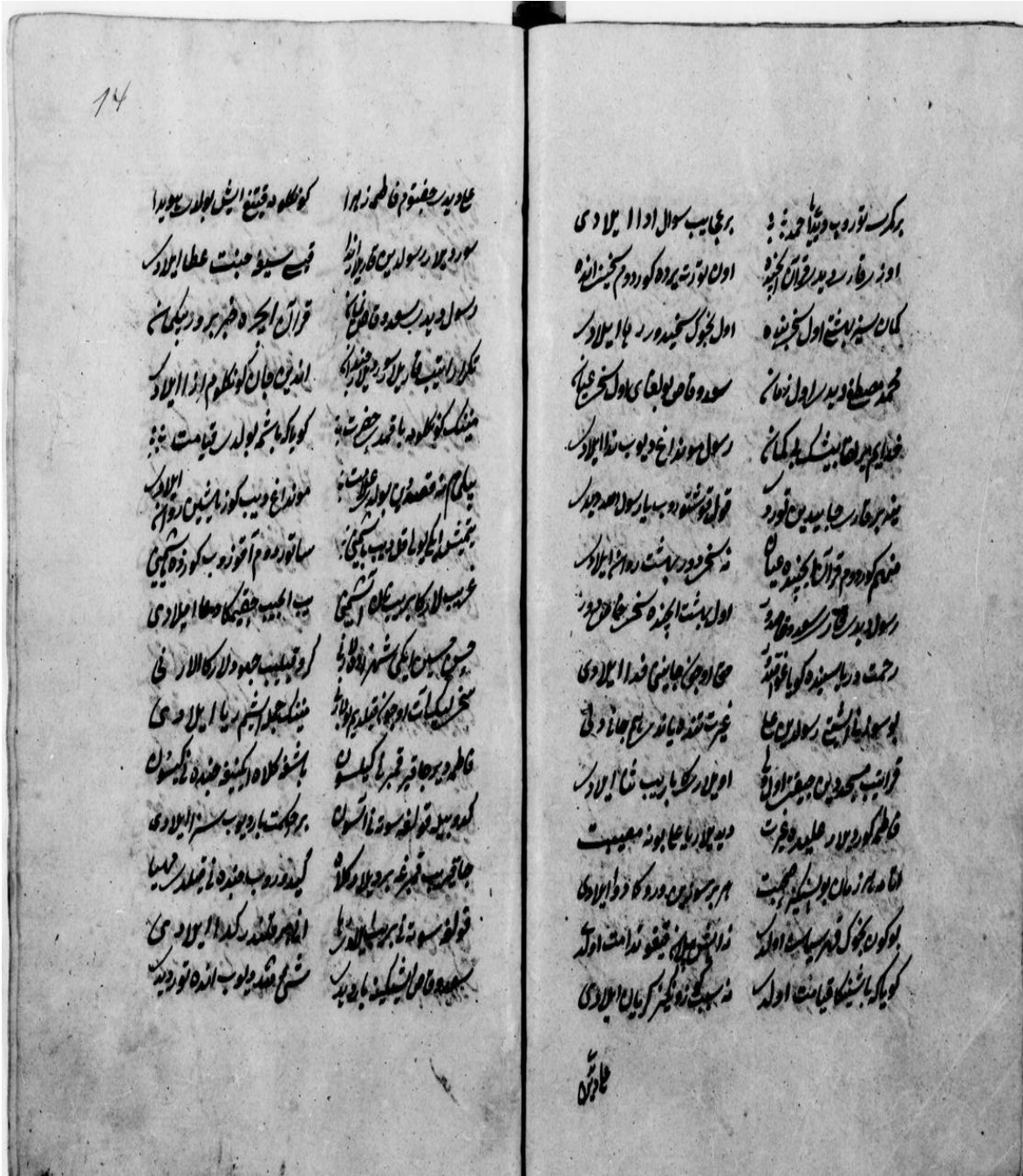
- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Aşırov, A. (2011). Dili Destanlı Şair. *Kardeş Kalemler*, 54, 23-33.
- Biray, H. (1989) Andelip ve Oğuznamesi. *Milli Folklor*, 1(4), 12-14.
- Dursun, T. (2016). *Nurmuhammed Andalıp'ın Baba Ruşen, Zeynel Arap ve Kıssa-yı Firgun Halk Hikâyelerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Eckmann, J. (2009). *Çağatayca El Kitabı* (Çev. Günay Karaağaç). İstanbul: Kesit Yayınları.

- Gedik, S. (2020). *Kimya Baba Rahim Meşreb*. İstanbul: Hiperyayın.
- Gezer, H. (2023). Son Dönem Çağatay Yazı Dilinin Temsilcisi Nurm Muhammed Andelîb'in Kissa-yı Fir'avn Destanı. *Turkologia*, 3(115), 127-149.
- Hatipoğlu, İ. (2008). Sa'd Bin Ebû Vakkâs. *İslam Ansiklopedisi* (C. 35, s. 372-374). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kaçalin, M. (2011) *Niyazi Nevayi'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar El-Lugati'n-Nevaiyye ve'l-İstişhadatu'l- Çağatâiyye*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kocaoğlu, T. (2003). Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é / i Meselesi. *Türk Kültürü*, 483-484, 266-281.
- Sami, Ş. (1996). *Kâmûsu'l-A'lâm*. C. 5. Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Selçuk, E. (2011). Andelîp'in Gazelleri Üzerine Bir İnceleme. *Türkmen İlmî Galkınış ve Halkara Gatnaşıklar Yolunda (İlmî Makaleler Yığındısı)*, 6, 1-17.
- Sağlam, S. (2014) *Nurm Muhammed Andalip*, TEİS. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nurmhammet-andalip> [Erişim tarihi: 13.11.2023].
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.

Ekler:

Tıpkıbasım (Fransa Bibliotek National TURC 1194)

عباد بر عفوتم فاطمه زهرا
 سوره یاز رسولین کی بران
 رسول و بد بسعد و قاطع
 نکلزار اینت کارین کی بران
 منکله کونکله باقد حضرت
 بیلمی که قصه کون اوله
 بیتمسه کون اوله قیسی
 شریب لاکا بر سیکان
 حسی سین یکی شهر لاکا
 سخن لیکات او جه خلدیم
 فاطمه و جعفر قبری لیکسون
 کدی بید تو لفسه و ناسون
 جات قریب قریب بر اوله
 قتلوسه نه بر سیکان
 سوره قاطع لیکسون با بد

برکس تور و پوینا حمد
 او ز رفار سه بر قرآن کون
 کمان سینه نه اول خنده
 محمد مصطفی وید راول نه
 خدیجه پیر اینت لیکمان
 خدیجه حاد جابیدین تور
 خدیجه کوم قرآن کون
 رساله بر کون رساله
 رحمت و در سینه کون
 بو سینه اینت رساله
 قرانین بکون جعفر اول
 فاطمه کون اوله خدیجه
 فاطمه زهرا بر سیکان
 بو کون کون کون سیکان
 کویا کون سیکان اوله

عابدین

15
 صدوقا هدير قانيم كرك
 صدوقا هدير قانيم كرك
 سايهدير سينك قانيم كرك
 سايهدير سينك قانيم كرك
 غننه تنده سينك قانيم كرك
 غننه تنده سينك قانيم كرك
 سعدوقا هدير مقصد نيست
 سعدوقا هدير مقصد نيست
 نه تولا سيز اينيك بدهر زيبكمان
 نه تولا سيز اينيك بدهر زيبكمان
 سايهدير سينك قانيم كرك
 سايهدير سينك قانيم كرك
 عجب خلقى اچنده بورشان
 عجب خلقى اچنده بورشان
 دها غننه براه غننه بار غننه
 دها غننه براه غننه بار غننه
 آنا عهد اصدور عطا فرودان
 آنا عهد اصدور عطا فرودان
 سعدوقا هدير قانيم كرك
 سعدوقا هدير قانيم كرك
 نه تولا سيز اينيك بدهر زيبكمان
 نه تولا سيز اينيك بدهر زيبكمان
 او غلان ايد كرم شينكمان
 او غلان ايد كرم شينكمان
 اسون كرك سايهدير قانيم
 اسون كرك سايهدير قانيم
 سيزانان بو سينك قانيم كرك
 سيزانان بو سينك قانيم كرك

نه چيكت بولورانه بيل ويدى
 نه چيكت بولورانه بيل ويدى
 جواهر ريسه طلا كوشن مين
 جواهر ريسه طلا كوشن مين
 ديكيل ادم فاما كرك ادم ريشن
 ديكيل ادم فاما كرك ادم ريشن
 اوز بيشق نيز بيشق الما غننه
 اوز بيشق نيز بيشق الما غننه
 جواهر كوشنه نظر سايهدير
 جواهر كوشنه نظر سايهدير
 ديكيل ادم فاما كرك ادم ريشن
 ديكيل ادم فاما كرك ادم ريشن
 منكا دركار ادم ريشن غننه
 منكا دركار ادم ريشن غننه
 موندان غننه بوشن روز ادم
 موندان غننه بوشن روز ادم
 شنى تكد ديو بوشن روز ادم
 شنى تكد ديو بوشن روز ادم
 جمل قيل سايهدير قانيم كرك
 جمل قيل سايهدير قانيم كرك
 الكيب جهمي سايهدير قانيم كرك
 الكيب جهمي سايهدير قانيم كرك
 مقصد دينا بوشن طلا
 مقصد دينا بوشن طلا
 آل بولارانه طلا خدا غننه
 آل بولارانه طلا خدا غننه
 سايهدير سينك قانيم كرك
 سايهدير سينك قانيم كرك
 منكا ادم فاما كرك ادم ريشن
 منكا ادم فاما كرك ادم ريشن

سعاد و قاضی طه ایلاد در طیار رسول نذالده بقوه قیام
 ین اول جبرئیل ایلاد در طیار محمد کاشین لھا ایلادی
 رسول ایلاد قاضی غلامنگون بزینک برده بر طه ایلاد
 حسن حسین ایلاد و بیابان ایلاد بو نصیحت رسول ایلاد
 سعاد و قاضی قاضی غلامنگون ترکیل بر مسد و بیابان ایلاد
 بر بیان قیلب سوار غلامنگون کوزباشین اولده در ایلاد
 رسول علیه اسلام سعاد و قاضی غلامنگون ایلاد
 الیب کیلینک نزد عاقیلا میں ای صحابہ لاریم در ایلاد
 ایلاد میں دینکیز لاریم سعاد و قاضی غلامنگون ایلاد
 الیب کیلید لاریم جمیع صحابہ لاریم دیکان لاریم
 محمد مصطفی اجنبی با شینی مبارک کوزید سوز کوی با شینی
 ایک زلفین کونوب دیکر ایلاد باقیب بقوه ذکر ایلاد
 باران لاریم سب بغیر ایلاد قدرت سید اولاد غلامنگون

ضایع بود صلیب کجی بر سواد موند اغ دیوب سوز ایلاد
 اوغلین الیب صقیب سایلورده قول قوشورده انینک لاریم تورده
 ایلادیش کون قجر اولاد غلامنگون کورده سوز اولاد غلامنگون
 قجر ایلاد علی الدینق بارده علیچر دین ازل ایلادی
 علی دیر ایلاد کون قجر ایلاد بو سردین حضرت غلامنگون
 کون حکمت ایلاد ایلاد ایلاد اوزین رسول سار سار ایلاد
 قدرت بر اولاد جعفر خطا جریبده اولاد ایلاد
 دیکل بو سوزده سوزده مصطفی اوزین سعاد و بیابان ایلاد
 اوغلی برده برده میں رسول با سوزده سوزده ایلاد
 جریبده کون قجر ایلاد حق انینک فرمائیدین کلام ایلاد
 بنما نسر لاریم نظام ایلاد هر سوزده دردی عیان ایلاد
 قوادیر محمد رسول مقتدی سعاد و بیابان ایلاد
 اوغلی برده طه میں سعاد و بیابان ایلاد
 حق سوزده ایلاد حضرت رسول جان دلده ایلاد ایلاد
 صحابہ جبار بار برده سوزده لاریم سعاد و بیابان ایلاد

